

РЕФОРМИТЕ В ЕС СПОРЕД ДОКЛАДИ НА НАЦИОНАЛНАТА РАЗУЗНАВАТЕЛНА АГЕНЦИЯ НА САЩ

проф. Димитър ЙОНЧЕВ, д.ик.н.,
Нов български университет

Prof. Dimitar YONCHEV, Dr. Sc. (Econ.)
New Bulgarian University

Резюме: Европа трябва да реформира системите за социална защита. Това ли е правилният път? Кое е предизвикателството пред Европа и пред света?

Ключови думи: отчуждение, гъвкава сигурност, предизвикателство, реформи.

Summary: Europe must reform social protection systems. Is this the right way? What is the challenge facing Europe and the world?

Keywords: alienation, flexicurity, challenge, reforms.

Националната разузнавателна агенция е публичната структура на Централното разузнавателно управление на САЩ. Тя изготвя и публикува един път на четири години обстоен доклад за това, какъв ще бъде светът през следващите 10-15 години. В тези доклади има изобилие от данни, оценки на проблеми, възгледи, тенденции, хипотези, както и прогнозни модели на развитието на света, които са в рамките от най-песимистичните до най-благоприятните за САЩ.

В хода на изложението се използват понятията Източна Европа, Евразия, Западна Европа и, разбира се, само Европа (за авторите на тези доклади обикновено това означава Европейски съюз. Многозначителен е фактът, че понятието Европейски съюз практически почти не се използва). Европейските проблеми не са сред най-обсъжданите проблеми във въпросните доклади. Въпреки това намирам, че има достатъчно интересни оценки, за да се направят задълбочени изводи за това, как изглежда Европейският съюз сега и в идващото десетилетие.

В основата на изводите са преди всичко оценките и предвижданията в тези доклади, а в отделни случаи и някои преки внушения, нещо като професионални съвети на експерти.

Европа да премахне системите за социална защита

Смятам, че най-силното внушение, което се отправя към Европейския съюз, е той да направи истински скок в икономическия си ръст, ако иска да бъде един от силните участници в бъдещото десетилетие. „Ако остане на нивото на 1-2% годишен ръст, Евросъюзът ще може да осъществи някаква експанзия в световното икономическо пространство, но е сигурно, че няма да може да играе водеща роля в международните отношения, която да отговаря на неговия потенциал“ (1,167-168). Ключов момент в осъществяването на икономически скок за Европейския съюз е необходимостта от структурни реформи в икономиката и в социалната система, които да позволят

решаването на проблема със застаряващото население (1,166). При това става дума за напълно конкретни реформи.

Ако подобни реформи не се предприемат, авторите на доклада са на мнение, че при отсъствие на някакво допълнително охраняване на икономиката, това може да доведе до фрагментация или, което е още по-лошо, до разпадане на Европейския съюз. Подобна ситуация напълно ще извади Евросъюза от състава на участниците със значително относително тегло в съвременния свят (1,167).

В доклада се твърди, че това, което дърпа надолу индекса на икономическия ръст на Европейския съюз, е Германия, която поддържа силно рестриктивно право на труд. Ето защо препоръката е на такива дълбоки реформи не само в Германия, но и във Франция и в Италия да се гледа като на ключ за решаване на проблема (1,167).

Тази теза е недвусмислено заявена в частта, която анализира новите световни участници. Там се казва следното: „Силата на Европа би трябвало да се корени в способността ѝ да предлага на новите участници модел за световно и регионално управление. Но европейският континент е силно засегнат от демографската пирамида на застаряващите и от все по-свиващия се контингент от работещо население. Или страните от Европейския съюз ще успеят да адаптират работната си ръка, като реформират системите си за социална защита, образованието и данъчните си системи и ще приемат все по-голям брой емигранти (преобладаващо мюсюлмани) или ще се окажат в един продължителен период на икономически застой“ (1,75-76).

Тази препоръка обаче не означава, че Европейският съюз ще тръгне по така начертания му път. Авторите на доклада допускат и това, тъй като в началото на своя анализ те поставят 13 сигурни твърдения и 13 не съвсем сигурни. Сред вторите на пето място е и следният текст: „Способността на Европейския съюз и на Япония да адаптират работната си сила и системите си за социална защита и да интегрират имигрантите: дали Европейският съюз ще стане суперсила?“ (1,58).

В доклада с хоризонт 2020 г. се уточнява, че реформите следва да започнат с все по-голямо въвеждане на гъвкавата сигурност на пазара на труда, като това бъде съпроводено с насърчаване на младите жени да си вземат по няколко години отпуск, за да създават семейства с гаранция, че отново ще бъдат назначени в предприятието. Освен тези мерки следва да се насърчават и младите пенсионери от 50 до 65 годишна възраст да работят, като по този начин ще допринесат да се намали недостигът на работна ръка (1,166).

В центъра на препоръчаните реформи е понятието „гъвкавост“ (flexibilité). На основата на тази гъвкавост беше създадено по модела на Дания понятието „гъвкава сигурност“ (flexisécurité), което намира все повече място в политиката на Европейската комисия. Гъвкавата сигурност означава край на държавата покровител (L'état-providence), край на социалната защита на наемния труд. Впрочем силните вълнения във Франция през м. април и май 2016 г. се дължат точно на стремежа на засегнатите да отстоят правата си.

Реформирането на системите за социална защита слага край на една драматична синдикална борба, продължила близо два века, борба, която никога не е занимавала обществото в САЩ през същото това време. В това отношение Старият континент се различава съществено от Новите земи. Историята започва с машинизацията на труда и

с отчуждението, което противопоставя наемния труд и собствениците. За да преодолее отчуждението, Европа тръгва по два пътя – този на синдикализма и другия на класовата борба за премахване на собствеността. Отвъд океана заселниците нямат този проблем, защото са обединени около стремежа за забогатяване, изкристализирал в образа на „американската мечта”. Препятствията пред нейното осъществяване са в монополите и в нелоялната конкуренция. Ето защо, когато Европа е в разгара на своите борби, в САЩ се приемат първите антимонополни закони, на които и до днес се гледа като на икономическата им конституция. За авторите на разглежданите тук доклади системите за социална защита са анахронизъм, който няма нищо общо с логиката на либералния пазар. Всяка подобна система задържа икономическия ръст и намалява конкурентната способност на участника в световния либерален пазар. Както се вижда от последните събития, тази препоръка започва да се изпълнява засега във Франция, но по всяка вероятност същото ще се случва и в Германия, и в Италия. Какви са основанията за това?

Отчуждението вчера и днес

Отчуждението, големият проблем на XIX век беше породено от появата на машините. Машините родиха идеята за прогреса, която и до днес е водещият икономически и морален принцип на европейската цивилизация. Въздействието на идеята за прогреса е толкова силно, че и трите решения на проблема с отчуждението не поставят прогреса под въпрос. Той е безусловна ценност, която демонстрира човешкото превъзходство. Днес повече от вчера и утре повече от днес е икономическата логика на присъствието. Дори левите партии, които се появяват като защитници на експлоатираните и отчуждените, и те приемат прогреса като безусловен и търсят единствено някакви защити за онеправданите от него.

Дойде време обаче, когато смисловото натрупване в науката и в приложните инженерни разработки доведе до появата на нов тип технически устройства – устройствата за комуникация. Те със светкавична скорост завладяха човешкото пространство и промениха из основи ситуацията с отчуждението. Тези технически средства непрекъснато пораждаат виртуална близост между неограничен брой анонимни участници. Благодарение на новите средства за комуникация бяха изградени мрежи от мрежи, по които се осъществяват всякакъв вид отношения, много от които пряко свързани не само с бизнеса, но и със сигурността (3,27). Не само държавата, но и формите на собственост загубиха своя ясен и отчетлив характер и се разтвориха в анонимната маса от участници. Проблемът с отчуждението не че беше решен – той просто изчезна под натиска на новите технологии. Не е непонятно защо левите партии в тези условия загубиха усещането си за политическа идентичност. Не само у нас лявото управление прилага неолиберални мерки. Това, което наблюдаваме днес във Франция, се извършва в мандата на президент социалист. В този смисъл препоръката от доклада на ЦРУ съвсем не е безпочвена. Въпреки това недоволството е много силно и няма скоро да отслабне. Къде е причината за него?

На пръв поглед причината за недоволството е ясна – всеки, който губи защита, се настройва тревожно и негативно. Но съвременната държава наистина вече няма възможностите на държавата покровител от близкото минало. Това се отнася както за

тоталитарния вариант, така и за демократичния. Проблемът според мен е дълбоко скрит и не се забелязва от общественото мнение. Той се заключава в неоспоримостта на водещия принцип – този на прогреса и на все по-големия икономически ръст.

Безусловното приемане на този принцип има тежки последствия за човечеството от появата на принципа досега. Първото, което се забелязва лесно, е това, че за да се поддържа икономически ръст, са необходими все повече природни ресурси. За определен период от време тази необходимост се удовлетворяваше за сметка на колониите. Това време отмина и пазарният свят се обърна към технологиите. Така се появиха химически и биологични инструменти за изкуствено увеличаване на селскостопанската и животновъдната продукция, както и материали, които да заместят природните материали. Негативният ефект на тези химически и биологични агенти върху човешкото здраве бързо беше забелязан от пазара, който реагира с бум на фармацевтичната промишленост. Не всичко обаче може да се замени или да се стимулира. Така се появиха световните проблеми с невъзобновяемостта на нефтените и на газовите находища, с питейната вода, както и с чистотата на атмосферата и стабилността на озоновия слой. Свикнахме с това, че съвременният транспорт в различните му варианти има смъртоносен и травматологичен ефект, като жертвите и пострадалите са като в една непреставаша война. Въпреки всичкото това, идеята за икономическия ръст има опияняващ ефект върху пазарните и политическите агенти. Европа и САЩ консумират толкова пазарна продукция, че ако искаме цялото човечество да консумира като тях, ще са нужни още две планети, за да се осигури подобна консумация. При това стремежът към потребление и живот в лукс нямат физически граници. Ето го парадоксът на съвременния свят – безусловното икономическо нарастване води света към гибел, ала участниците в пазарния свят не се ръководят от бъдещето на света, а единствено от своя стремеж към печалба и живот в лукс.

Възможно ли е този парадокс да бъде овладян и човечеството да си осигури по-добро бъдеще? В това отношение докладите на ЦРУ не говорят нищо, но те и не биха могли да го сторят, тъй като тяхната логика е изцяло логиката на световния либерален пазар. Днес е изключително трудно да се погледне отвъд тази логика. Един от начините да се направи това е да се осмисли свободата. Мислейки свободата, се изправяме пред нейните различни лица, защото свободата е винаги състояние на избор в името на нещо по-висше. В случая с парадокса на съвременния свят очевидно има два типа свобода – свобода в името на бъдещето на света и свобода в името на личното богатство и на живота в лукс. По какво се различават тези два типа свобода и не са ли едно и също нещо, както би казал Макс Вебер?

За да се отговори на този въпрос, е достатъчно да се припомни дефиницията на свободата според Шарл дьо Монтескьо. За него свободата е възможността да правиш това, което трябва. Различните видове свобода са различни именно поради различните представи за онова, което трябва. Ако човек избира това, което го приближава до печалбата, а оттук до живота в лукс, той се вписва в логиката на либералния пазар и така допринася за задълбочаване на проблемите на света. Ако човек избира да въведе разумни граници на нарастване на имущественото си тяло, той работи за едно по-умерено нарастване, а оттук и за един по-овладян свят.

Правото на избор в едно общество е признак за демократичното му устройство, но правото на избор не означава автоматично избор в името на един по-добър свят. Нещо повече – в съвременни условия изборът в името на по-добрия свят е много по-труден от избора в името на забогатяването. Консуматорската култура ни диктува избор в името на удоволствието и на лукса, а не на самоограничаването. Около 60% от медийното ни обкръжение е изпълнено с реклами, които насочват избора ни в интерес на консумацията. Другият избор няма подкрепа в ширещата се култура на глобалния свят. Онзи, който го прави, е в практическа изолация.

Има ли някакъв изход от тази ситуация, който да кореспондира с едни или други реформи както в Европейския съюз, така и в света като цяло?

Рамките на един възможен отговор

Отговорът, ако го има, надхвърля значително възможностите на едно съобщение около една кръгла маса, но някои контури на един възможен отговор могат да бъдат описани.

Много условно можем да мислим света като обект на управление от страна на ООН, но към момента тази организация се нуждае от такива дълбоки реформи, че едва ли може да бъде приемана сериозно като отговорна за състоянието на света. Същевременно в рамките на света проблемът с икономическия продукт съвсем не е в това, че той е недостатъчен, а е в това, че го разпределят крайно несправедливо. За съжаление светът все още е място, в което се решават споровете със сила, а не територия, в която различните култури търсят път към всеобщото равновесие.

В този смисъл светът е все още твърде млад и много незрял, за да се справи с проблемите, които сам е създал.

Що се отнася до Европа, се вижда, че авторите на доклада на ЦРУ я съветват да направи избор в името на световния либерален пазар, в името на всемогъщия принцип на икономическия ръст, което в крайна сметка означава в името на един по-нещастен и по-несигурен свят. Същевременно Европейският съюз не би могъл да се задържи на повърхността на световния пазар, ако продължава да поддържа скъпо струващите системи за социална защита. Тогава?

С ясното съзнание, че всеки проблем има бърз, окончателен и неверен отговор, смятам, че някои щрихи от пътя към решението на съвременния парадокс от страна на Европейския съюз могат да бъдат предложени. Възможното решение има поне две основни равнища – политическо и културно.

Политическото равнище засяга структурата на Европейския съюз. В сегашния си вариант политическата организация на Европейския съюз не е адекватна на предизвикателствата пред него. Първо, защото Европейската комисия е лесен проводник на силно неолиберално влияние и често парламентът не може да го контролира. Като един от многото примери за това може да се посочи начинът, по който чрез активното поведение на Европейската комисия беше наложена политиката на гъвкавата сигурност на пазара на труда. Второ, защото представителството в Европейския парламент е доста отдалечено от гражданите на Европа.

Тези два сериозни недостатъка биха могли да бъдат намалени или дори преодолени, ако отначало изцяло се реформира начинът на избиране на евродепутати.

По-разумно би било да се заложи на регионалния принцип и депутатите да се излъчват от регионите в Европа, а не от държавите. Животът в региона обединява гражданите много повече, отколкото животът в държавата. Така евродепутатите ще бъдат много по-близко до хората и ще изразяват по-точно техните интереси.

Оттук ще се промени и ролята и значението както на държавите, така и на Европейската комисия. Тя би следвало да придобива все по-големи пълномощия в посока на единно европейско управление, докато националните държави би следвало да свиват своя суверенитет до степен да поддържат сравними практики на гражданския оборот.

Вървейки по този път, Европейският съюз ще се доближи до живота на хората, ще позволи да се вземат множество различни решения, отразяващи спецификата на различните региони, и така ще се повиши неговата гъвкавост в постигане на равновесието в Съюза.

Културното равнище на решението на проблема има на свой ред два аспекта – политически и публичен. Естествено промените в културата изискват по-продължително време, но принципно важно е те да се осъзнаят като необходими и да се работи по тях.

В днешната политическа култура се забелязват отделни нагласи в интерес на бъдещия свят, като околна среда, екология и устойчиво развитие. Този тип културни нагласи в политиката не са самостоятелни и обслужват преди всичко определен тип политически намеси.

В сферата на публичната култура също се откриват отделни културни нагласи за адекватно поведение в интерес на бъдещия свят, като разделното третиране на отпадъците, грижи за здравословния живот, отнасящи се до храненето, спорта и свободното време.

Следва да се отбележи обаче, че нито политическите, нито публичните нагласи от този тип не стигат до критично осмисляне на прогреса и до поставянето под въпрос на абсолютния принцип на икономическото нарастване.

Промяната в културните нагласи е възможно да започне с образованието. Вече има отделни автори и публикации с критично отношение към прогреса. Дори някои от тях обсъждат неговия край (4).

В това отношение не е възможно да се изкаже категорично мнение. Съвсем не е изключено именно появата на нов тип технологии и технически средства да обезсмислят сегашния стремеж към неограничено натрупване и към живот в лукс, като го заменят с някой друг, неподозирани засега от нас. Европейският дух на намесите (2, 15) обаче не е склонен да бездейства в очакване на новата технологична вълна, поради което е по-разумно да се обсъжда какви да бъдат следващите намеси.

Европа като една от люлките на човешката цивилизация има повече възможности (макар и все още твърде слабо осъзнавани) да работи в интерес на бъдещето, за да преодолее отчуждението на нашия век – това между живите поколения и поколенията, които още не са родени. Това е предизвикателството на нашето време. То е още по-голямо и съдбоносно от отчуждението през XIX век и изисква много по-голяма интелигентност, за да бъде преодоляно.

Остава ни надеждата това да се случи и Европейският съюз да се превърне в част от решението на проблема, а не да остава част от проблема.

Използвана литература:

1. Adler A., *Le rapport de la CIA. Robert Lafont, P., 2005.*
2. Jullien, F., *Traité de l'efficacité, Grasset, P., 2002*
3. *Le monde en 2030 vue par la CIA, P., 2014*
4. Redeker, R., *Le progres? Point final. Ovidia, 2015*